

הרב ישעי' שלאמאביץ

ר"מ בביהמ"ד דחסידי באבוב

אנטווערפען יצ"ו

בעהמח"ס אבני שוהם

האם חיוב קריאת פרשת זכור בספר תורה הוי מדאורייתא

דינו של הפרי מגדים

(א) הפרי מגדים (סימן קמג משבצות זהב ס"ק א') כתב, דבפרשת זכור דבעינן ספר תורה מן התורה, אם נמצא הספר תורה פסול, אף בדיעבד לא מהני, וצריך לחזור ולקרות בספר תורה כשר. ומוכח דהכי נקט להלכה, דחיוב קריאת פרשת זכור מתוך ספר תורה הוי מדאורייתא.

והכי סבירא ליה להגרעק"א בשו"ת (סי' ס"ט), שנשאל על דבר ספר תורה שכתבם סופר שהיה פקפוק בנוגע לכשרותו, וכתב שם (ד"ה עוד) עוד סניף להכשירם, שהסופר כתבם לאנשי העיר ששוכן בתוכם, כיון שכמה פעמים יראוהו לעלות לספר תורה זו ויברך עליה, ואם הספר תורה פסולה הרי יברך לבטלה, וכן הרי גם הוא יצטרך לצאת ידי קריאה בספר תורה זו מידי שבת בשבתו, וכן בפרשת זכור דאורייתא ע"כ. נראה דעתו דקריאת פרשת זכור מתוך ספר תורה דאורייתא, ולכן חמור קריאתה מקריאת שאר שבתות השנה ואינו יוצא ידי חובת דאורייתא, אם הספר תורה פסולה. וכ"כ להדיא בשו"ת יד יצחק (ח"ג סי' קצ"ו ד"ה וא"כ) שאם קראו פרשת זכור בספר תורה פסולה לא יצאו ידי חובה.

לענין קריאת פרשת זכור לא סמכינן על חזקה

(ב) ובשו"ת עין יצחק (חלק א - אורח חיים סימן א) נשאל, ע"ד הספר תורה שהי' בה הרבה נפסקין, ואמר בחור כבן י"ט שנה שקנה דיו מן השוק ותיקן כשני ספרים וחצי, וע"ז נשאל בעל העין יצחק אם אפשר לסמוך עליו,

כיון שלא נבדק הבחור אם הביא ב' שערות, והשי על זה בארוכה, ובתוך דבריו כתב, דהא ידוע דבדרבנן סמכינן על חזקה אף דלא נבדק אם הביא ב' שערות, (כמבואר באו"ח סי' נ"ה סעי' ה', ובשאר דוכתי), אך בדאורייתא לא סמכינן על חזקה, ועל כן במה שנולד לנו הספק אם הי' גדול והביא ב' שערות בעת שתיקן להספר תורה, לענין אם כשר הספר תורה לקרות בו בכל השנה הא זהו מילי דרבנן ובדרבנן הא סמכינן על חזקה, והעיקר מה דיש לנו לדון הוא לענין אם מותרים לקרות בהספר תורה בפרשה זכור דהוא מדאורי' וכמש"כ התוס' בברכות (דף י"ג) ובמגילה (דף י"ז) וברא"ש לברכות פ"ז סי' כ' ובמג"א סי' תרפ"ה.

וכן כתב בשו"ת צוף דבש (סימן קסט), והוכיח כן מדברי השלחן ערוך (סימן תרפה) והמגן אברהם (סוף סימן קלה), שקריאת פרשת זכור בספר תורה היא מן התורה. ע"ש. ועיין עוד במחצית השקל (סימן תרפ"ה). - אולם באמת אין זו הלכה פסוקה, וכמה ראשונים סבירא להו שאין צריך ספר לזכירת עמלק, כמו שיבואר.

שיטת הרמב"ם, שאינה צריכה ספר ועשרה

(ג) הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ה') כתב, מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו, זכור בפה, ואל תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו. ע"כ. ומשמע שאין צריך רק לזכור בפה, ואין

הקדש נאמרה. וכתבו התוספות, פירש רש"י (במגילה יז ב) לקרות בתורה, ולא נהירא, דהא עזרא תיקן קריאת התורה, ויש לומר דמיירי בפרשיות המחוייבין בקריאה מן התורה, כמו פרשת זכור. וכן הוא בתוספות שאנץ (סוטה לג א). ועיין עוד בתוספות ר"י החסיד ברכות שם שכתב, ולא אשכחן קריאת ספר תורה מן התורה, אך יכול להיות שהיא מן התורה כגון פרשת זכור וכיוצא בה. ע"ש. אלמא דדהאי מילתא אי קריאת פרשת זכור בעי "ספר", לאו מילתא פסיקתא היא.

וכך הקשה בספר דרכי הים (לבעל שרשי הים, דרוש י' לשבת זכור דף קמ"ב ע"ב), שהביא דברי הרמב"ן הנ"ל, וכתב, ודבריו תמוהים, שנראה דאשתמיט מיניה מה שאמרו במגילה (יח א) דקאמר רבא שמצות פרשת זכור היא בקריאה בספר, ומינה ילפינן לקריאת מגילה שאם קראה על פה לא יצא, דומיא דפרשת זכור, והספרא שהביא הרב היא מה שאמרו בגמרא שם. וכן הקשה על הרמב"ם (בפרק ה' מהלכות מלכים הלכה ה'), ובספר המצות (מצות עשה קפט), שלא זכר שזכירה זו תהיה בקריאה בספר תורה כמו שדרשו בגמרא. ונשאר שם בצ"ע.

דעת הפנ"י והחלקת יואב שאין להוכיח מהגמרא דבעי "ספר"

ה) אמנם בפני יהושע (מגילה יח א) כתב אהא דאמרינן התם, "קראה על פה לא יצא, מנלן, אתיא זכירה זכירה, מה להלן בספר אף כאן בספר", אין לדקדק מכאן שפרשת זכור שהיא מן התורה צריך לקרותה דוקא מתוך הספר, דהא האי דכתיב כתוב זאת זכרון "בספר", דרשינן ליה לעיל (ז א), דהיינו מה שכתוב בנביאים או במגילה, ואם כן לאו אפרשת זכור קאי, אלא גזירה שוה בעלמא היא דדרשינן הכא, דכי היכי דהאי זכרון דהתם היינו בספר, זכירה דמגילה נמי בספר, ורק לענין שצריך לקרות המגילה בקריאה ממש ולא דרך עיון בעלמא, שפיר ילפינן לה

צורך לקרוא בפרשת זכור מהספר תורה ובעשרה. וכן משמע מדברי הרמב"ם בספר המצות (מצות עשה קפט).

וכן נראה שזוהי דעת הרמב"ן (סוף פרשת כי תצא) שכתב (אחר שהביא דרשת חז"ל בספרא זכור בפה ולא תשכח בלב), ולא ידעתי מה היא הזכירה הזאת בפה, אם לומר שנקרא פרשת עמלק בצבור, ונמצינו למדין מן התורה מה שאמרו במשנה (מגילה כט א) בשניה זכור. והנכון בעיני שהוא לומר שלא נשכח מה שעשה לנו עמלק, ונספר זאת לבנינו ולדורותינו, לומר להם כך עשה לנו עמלק הרשע, ולכן נצטוינו למחות את שמו, וכן במעשה מרים נצטוינו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות וכו'. אלמא דמסיק שאין צורך לזכור מעשה עמלק בקריאה בספר תורה.

התמיה על שיטה זו

ד) והקשו על שיטה זו, ממה שאמרו במגילה (יח א), קראה על פה לא יצא, מנלן, אמר רבא אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא והימים האלה נזכרים ונעשים, וכתיב התם כתוב זאת זכרון בספר. וממאי דהאי זכירה קריאה היא, דילמא עיון בעלמא היא, לא סלקא דעתך, דתניא, זכור בפה וכו', לא תשכח בלב. ע"ש. ומשמע שאף זכירת עמלק היא דוקא בספר.

וכן כתב בספר האשכול חלק ב' (עמוד לג), שהביא מה שאמרו במגילה הנ"ל, וכתב על זה, ומשמע מינה מהאי שמעתא דזכירת עמלק נמי ספר בעי, דאי האי לא בעי ספר, מקרא מגילה נמי לא בעי ספר, דהא אתיא זכירה מזכירה דעמלק. ודיליף בתר הכי (מגילה יט א) כתיבה כתיבה, כתיב הכא ותכתוב אסתר המלכה וכו', וכתיב התם ואני כותב על הספר ובדיו, לאו למילף קריאה בספר ובפה, אלא כתיבה בדיו, דאכתי לא ידעינן מקרא דעמלק. וכן נראה דעת החינוך (מצוה תרג).

ובברכות (יג א) איתא, כל התורה בלשון

אבל פרשת זכור בספר תורה מנין וכו'.

ובקרוך אורה (בחיודושו לברכות דף ה סוף ע"א מהספר) כתב, ובעיקר הדבר דבעינן ספר בפרשת זכור, קשה לי שאם כן כל הזכירות כמו זכירת יציאת מצרים גם כן נילף מזכירת עמלק שתהיה דוקא בספר, כי היכי דילפינן זכירה דמגילה מזכירה דעמלק, וצריך לומר דעל כרחך לאו גזירה שוה מעלייתא היא, אלא גילוי מילתא בעלמא, שכיון שזכירת עמלק בספר היא, והמן גם כן מזרע עמלק, על כן גם הוא נזכר בספר.

אבל לפי מה שכתבו הפני יהושע הנ"ל וחר סייעתו ניחא שפיר דלא ילפינן שאר זכירות גם כן מכאן, שהרי זכירת עמלק עצמה אינה צריכה להיות מתוך הספר דוקא, וכמו שכתבו הרמב"ם והרמב"ן הנ"ל. - גם בשו"ת ערוגת הבושם (חלק אורח חיים סוף סימן רה) מיישב את שיטת הרמב"ם על פי דברי הפנ"י, שכתב לדייק מדברי הרמב"ם (פרק ה' מהלכות מלכים) שאין צריך ספר בזה, והוסיף, שאף שהמגן אברהם (ריש סימן תרפה) כתב ללמוד מהגמרא (מגילה יח א) דבעינן ספר, יש ליישב שיטת הרמב"ם על פי דברי הפני יהושע שם וכו'.

דעת המהר"ם שיק בשיטת הרמב"ם

ו) אולם המהר"ם שיק בשו"ת (חלק אורח חיים סימן שלו) סבירא ליה בדעת הרמב"ם דחייב קריאתה הוא מתוך ספר תורה, שהביא שם את דברי השואל, (מחבר ספר תורת חיים על אורח חיים), שהעיר על מה שכתב הרא"ש ברכות (מז ב) דפשיטא ליה דפרשת זכור צריך לקרותה בספר תורה בעשרה, ומנא ליה הכי, והא מה שהצריכו עשרה לדברים שבקדושה, אינו אלא מדרבנן, וכמבואר בהר"ן (שהובא בכסף משנה פרק ח' מהלכות תפילה).

וכתב לו המהר"ם שיק, מה דפשיטא ליה למעלתו דספר תורה מיהת בעי, וכן כתב פרי מגדים ריש סימן קמג. ונראה שכן מוכח במגילה (יח א) דיליף שאם קראה על פה לא

מהאי זכור דכתיב גבי לא תשכח דאיירי בפרשת זכור שצריך לקרותה בפה וכו'ץ

ואדרבה יש קצת ראייה להיפך, דאי סלקא דעתך שפרשת זכור צריך לקרותה דוקא בספר, אם כן כולה מילתא דמגילה, בין לענין לקרותה בפה, ובין שצריכה שתהיה כתובה בספר, תרווייהו הוה מצי למילף בגזירה שוה דזכירה זכירה מקרא דזכירת עמלק, ולמה הוצרך להביא ראייה מדכתיב כתוב זאת זכרון בספר, אלא ודאי דתרי מילי נינהו. [ובשו"ת מחנה חיים (חלק א' אורח חיים סימן לא, דף מ"ט ע"א) קילס דברי הפני יהושע, ודחה דברי המחצית השקל הנ"ל].

גם בשו"ת חלקת יואב (חלק אורח חיים סימן לו בד"ה ולכאורה), כתב, דהא דילפינן במגילה (יח א) דקריאה בעל פה לא מהני במקרא מגילה, מדכתיב כתוב זאת זכרון בספר, לאו דילפינן ממצות עשה דזכירת עמלק, דהא באמת אין צריך ספר בזכירת עמלק, אלא רק לזכור בעל פה, אלא הגזירה שוה היא ממלחמת עמלק שהיתה בימי משה שנצטווה שיכתוב זאת לזכרון בספר וכו'. ולפי זה ניחא דברי הרמב"ם והרמב"ן, שלא כתבו כלל שצריך לומר זכירת עמלק בספר תורה.

וכעין זה כתב בעל חקרי לב, במערכי לב (דרוש מז, דף ק"ג ע"ב), שהביא מה שכתב הרא"ש (ברכות מז ב) והתרומת הדשן (סימן קח) דנקטי שצריך לקרות פרשת זכור בספר תורה, והקשה על זה דמנא ליה הא, דבש"ס לא אמרו אלא זכור בפה ולא תשכח בלב, אבל שיהיה חיוב בקריאה בספר תורה מנין, והרי יש לנו כמה זכירות, כגון זכירת יציאת מצרים וזכירת שבת וכיוצא בהם, ולא נצטוינו לקרוא הפרשה ההיא בספר תורה, ומה שכתב המגן אברהם (ריש סימן תרפה) על פי הגמרא מגילה (יח א) קראה על פה לא יצא, מנלן, אתיא זכירה זכירה וכו', הא לא מכרעא, דהתם הכוונה שכיון שכתוב כתוב זאת זכרון בספר, למדנו שזכירת המגילה בספר מגזירה שוה,

שהחיוב הוא על כל יחיד ויחיד. ואפילו למאי דמוכח במגילה (יח א) שזכירת עמלק היא בספר, דאמרינן קראה על פה לא יצא, אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא נזכרים, וכתיב התם כתוב זאת זכרון בספר, מכל מקום אין להוכיח מזה דדוקא בצבור היא, וקריאת מגילה תוכיח, שכל יחיד ויחיד חייב בה.

[במה שדן הקרן אורה הנ"ל מאי שנא זכירת מעשה עמלק משאר זכירות, מהראוי להביא את דברי המגן אברהם (סימן ס"ק ב) שהביא את הא דאיתא בכוונות ובכתבים, שהזכירות הללו הם מצות עשה, ולכן כשיאמר ובנו בחרת, יזכור מתן תורה, וקרבחנו, מעמד הר סיני, לשמך הגדול, מעשה עמלק, שאין השם שלם, להודות לך, הפה לא נברא רק להודות ולא לדבר לשון הרע, וזהו זכירת מעשה מרים, וזכרתם את כל מצות ה', זהו שבת ששקולה כנגד כל המצות.

וכתב המגן אברהם שצריך טעם למה תקנו לקרות רק פרשת עמלק, מה שלא תקנו בזכירות אחרים. ותירץ, דלזכירת מתן תורה יש לנו חג עצרת, וה"ה שבת, ומעשה מרים ומעשה עגל לא תקנו מפני שהי' גנותן של ישראל.

ובשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן ד) העיר על מה שתירץ המג"א, דעל זכירת מרים ומעשה העגל לא תיקנו מפני גנותן של ישראל וגנות מרים הנביאה, דלכאורה קשה כיון שחייבין להזכיר, וזכירה הוא בציבור לא שייך לתרץ זה.

וביאר, דאולי יוצאין ידי זכירת מעשה עמלק, בזה שקורין בפרשת השבוע שנזכר עמלק, וכן בכל הזכירות. (וכן משמע במג"א ריש סימן תרפ"ה, וכך כתב בתורה תמימה ריש פרשת זכור). ומה שסגי בפעם אחת בכל שנה, היינו משום שעד שנה נזכר, ויותר משנה נחשב שכחה, וכדררשי חז"ל (ברכות נ"ח ע"ב) אהא דאמר רב אין המת משתכח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חודש, מאסמכתא דנשכחתי כמת מלב. אבל מכל מקום תיקנו

יצא מדכתיב כתוב זאת זכרון בספר, ואתיא זכירה זכירה. ומינה דפרשת זכור בעיא ספר, וכן כתב החינוך, וכן כתב פרי מגדים ריש סימן קמג. ונראה שכן מוכח במגילה (יח א) דיליף שאם קראה על פה לא יצא מדכתיב כתוב זאת זכרון בספר, ואתיא זכירה זכירה. ומינה דפרשת זכור בעיא ספר, וכן כתב החינוך, אולם הרמב"ן סוף פרשת תצא פשיטא ליה שאין צריך ספר, אלא רק זכירה בעל פה לספר לבנינו אחרינו, דומיא דזכירת מרים וכו'.

ומכל מקום לפי מה שכתב רמב"ם בספר המצות (סימן קפט) שנצטוינו לזכור מה שעשה עמלק לעורר הנפשות להלחם בו, נמצא שעיקר הזכירה היא לצורך המלחמה בעמלק, וכשם שהמלחמה עיקרה על הציבור, וכמו שכתב החינוך (סימן תר"ד), וברמב"ם בספר המצות סוף מנין המצות עשה, לכך גם הזכירה צריכה להיות בצבור, ואם לא קרא בציבור לא קיים המצוה, ואתי שפיר דברי הרא"ש.

מאי שנא זכירת מעשה עמלק משאר זכירות

ז) בקרן אורה (בחידושי ריש ברכות, דף ה' סוף ע"א מהספר) כתב, יש ראשונים דסבירא להו שעיקר מצות זכירת עמלק היא לקרותה בצבור, ויש לדקדק דמאי שנא זכירה זו שמצותה בצבור יותר משאר זכירות. ותירץ, דהיינו טעמא, משום שעיקר כוונת זכירת עמלק לנקום נקמת ה' מאת החטאים האלה, וזהו דבר המוטל על הצבור.

ראיה שהחיוב הוא על כל יחיד ויחיד

ח) אלא שהקשה על זה, ממה שאמרו במגילה (יח), זכור בפה, או אינו אלא בלב, כשהוא אומר לא תשכח וכו'. ואם איתא שעיקר מצות הזכירה בצבור, היאך סלקא דעתן לומר דהיינו בהרהור הלב, וכי שייך לומר שהצבור יהרהרו בלבם. אלא ודאי מוכח

וחיישינן שמא ישכח ויוציאם לרשות הרבים, אבל קריאת פרשת זכור, זמנה כל השנה, וכולי יומא זימניה הוא מן התורה, ורק חכמים קבעוה לכתחילה סמוך לפורים כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן (רש"י מגילה כט א), ובדיעבד יכולים לקרותה לאחר מכן ולצאת ידי חובת קריאתה מן התורה, ולכן לא גזרו בה משום דרבה. וכבר כתב כן בעל מצפה איתן (בספר אהבת איתן על המשניות, בפרק קמא דמגילה), וכן בשו"ת מהר"ם בריסק (חלק א' סימן ט).

חזקת כשרות בספר תורה

יא) בשו"ת מהרש"ם (ח"ב סימן פד) נשאל, אודות ספר תורה שהגיהו בעל מגיה, ואח"כ בא לשם מגיה אחר אשר משובח שמו, ונתנו לו הספר תורה, ואמר שמצא בו איזו טעויות, ורצה סך רב בעדם ואז יגלה אותם, ולא באו להשוואה, ונסע משם למרחוק, ואח"כ נתנוהו למגיה אחר ומצא בו ב' טעויות ותיקנם. ונשאל המהרש"ם אם מותר לקרות בספר תורה זה על סמך שנאמר שהטעויות שמצא המגיה השלישי הם הטעויות שמצא השני. והשואל הביא את הא דפליגי רבי ורשב"ג (פסחים י, א) בדומה לנידון זה. וכתב המהרש"ם, דכיון שכבר הגיהו הספר תורה ויצא בחזקת כשרות הגם שמצאו בו ב' טעויות הוי בחזקת כשרות אף שמקודם הי' בו הרבה טעויות. וראי' מדברי המג"א (סוסי תס"ה) דאף שהי' הקש מלא גרעינים, מכל מקום אחר שדשוהו הוי בחזקת היתר עד שימצא בו ג', וה"נ בזה.

וגם כבר הוכיח הנו"ב (מהדו"ק, אבהע"ז סימן מ"ו) דבדרבנן יש להקל, וה"נ כל קרה"ת חוץ מן פרשת זכור ופרה הם רק מדרבנן, וגם איסור ברכה לבטלה מדרבנן, ולא נשאר החשש רק לענין פרשת זכור ופרה, ולפמ"ש במשכבות זהב (או"ח סי' ש"ג סוסק"ט) כיון שכבר הוחזק להקל בדרבנן יש להקל גם בשל תורה, אם כן אף בפרשת זכור ניתן לקרוא בו.

שבת מיוחד לזכירת עמלק, והוקשה למג"א למה לא תיקנו שבת מיוחד לכל הזכירות. ותירץ שלמתן תורה הא איכא חג עצרת שקורין בייחוד, ולשבת, הא עצם כל השבתות הוא כזכירה ואין צריך שבת מיוחד להקריאה, וסומכין על הפרשיות שנזכר בהם שבת. ונשאר קושיא על מרים ומעשה העגל על מה שלא תיקנו שבת מיוחד. ועל זה תירץ שפיר משום שהוא גנותן של ישראל.

מדוע לא חיישינן שמא יעבירונו

ט) יש שהקשו, שמאחר שהמצוה דוקא בספר, איך הותרה קריאת זכירת עמלק בשבת, ואמאי לא גזרינן שמא יוציא הספר תורה ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, כמו שגזרו בשופר ולולב ומגילה, ובשלמא אם החיוב הוא על הצבור, יש לומר רבים מדכרי אהדדי (שבת קמז: ועירובין ג א), מה שאין כן אם החיוב על כל יחיד, נגזור שמא יטול ספר תורה ויוליכנו אצל בקי.

וכעין זה הקשה בהגהות פעולת שכיר (על המעשה רב סימן קעא) בשם חכם אחד, שהקשה לרבינו הגר"א ז"ל, דאם איתא שיש חיוב בקריאת מגילת רות ושיר השירים וקהלת, איך מותרים לקרות בהן בשבת, נגזור משום דרבה שמא יעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, כמו שגזרו במגילת אסתר. והשיב, שאין גזרה זו שייכת אלא במצוה שכל יחיד ויחיד חייב בה, כמו שופר ולולב, ומגילה בזמנה, אבל קריאת מגילות אלו לא הוקבעו על היחיד כלל, אלא על רבים, כמו קריאת ספר תורה, שאם אין עשרה אין חיוב כלל על היחיד, ומכיון שהחיוב על הרבים אמרינן רבים מדכרי אהדדי. ולדעת הקרן אורה שקריאת פרשת זכור היא על כל יחיד, הדרא קושיא לדוכתה, דניגזור משום דרבה.

בקריאת פרשת זכור אינו בהיל

י) והאחרונים כתבו לתרץ, דקריאת פרשת זכור לא דמי לשופר ולולב ומגילה, שזמנם קבוע, ולכן הוא בהול לצאת ידי חובה,